

ВІРТУАЛЬНИЙ АКТИВ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

VIRTUAL ASSET AS AN OBJECT OF CIVIL RIGHTS

Петруновська О.І., студентка V курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Дана стаття присвячена розгляду питання введення у цивільний оборот нового об'єкту цивільних прав – віртуальних активів. В основі дослідження лежить ухвалений 17.03.2022 Закон України «Про віртуальні активи» (який набирає чинності з дня набрання чинності законом України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами). В ході дослідження встановлено, що віртуальні активи як об'єкт цивільних прав володіють такими ознаками: мають нематеріальний характер, існують виключно в електронній формі, мають оборотоздатність, існування віртуального активу забезпечується певним програмним або програмно-апаратним комплексом обміну електронними даними, віртуальні активи мають свою виражену вартість, віртуальні активи мають різноманітну природу. Значну увагу приділено розгляду питання нематеріальної природи віртуальних активів. Автором було здійснено порівняння віртуальних активів з основними об'єктами цивільних прав, серед яких речі, цінні папери, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація. Разом з цим, було встановлено, що віртуальний актив – це особливий вид нематеріального блага, який має «універсальну» природу і може змінювати свій правовий режим залежно від сфери його використання. В цьому контексті, було досліджено види віртуальних активів, які виділяє Закон України «Про віртуальні активи», а саме незабезпечені і забезпечені віртуальні активи (віртуальні активи забезпечені валютними цінностями і віртуальні активи, що забезпечені цінним папером або деривативним фінансовим інструментом). Встановлено, що для регулювання ринку віртуальних активів, законодавець використав принцип технологічної нейтральності. На підставі системного аналізу і досліджених матеріалів ми дійшли висновків із приводу визначення місця віртуальних активів серед інших об'єктів цивільних прав. А саме, що є логічним віднесення віртуальних активів до нематеріальних благ. У зв'язку з цим, пропонується доповнити Главу 15 (Нематеріальні блага) Цивільного кодексу України окремою статтею «Віртуальні активи», визначивши особливості правового режиму даного об'єкта.

Ключові слова: віртуальний актив, нематеріальне благо, види віртуальних активів, криптовалюта, забезпечений віртуальний актив, незабезпечений віртуальний актив.

This article deals with the introduction into civil circulation a new object of civil rights – virtual assets. The study based on the Law of Ukraine "On Virtual Assets" adopted on March 17, 2022 (which enters into force on the date of entry into force of the Law of Ukraine on amendments to the Tax Code of Ukraine regarding the peculiarities of taxation of transactions with virtual assets). The study found that virtual assets as an object of civil rights have the following characteristics: have an intangible character, have an ability to civil circulation, existence of a virtual asset is provided by a certain software or hardware-software complex of electronic data exchange, virtual assets have a pronounced value and virtual assets have a diverse nature. Considerable attention paid to the intangible nature of virtual assets. The author compared virtual assets with the main objects of civil rights, including things, securities, results of intellectual and creative activities and information. At the same time, it found that a virtual asset is a special type of intangible asset that has a "hybrid" nature and can change its legal regime depending on the scope of its use. In this context, the types of virtual assets provided by the Law of Ukraine "On Virtual Assets" were studied, namely unsecured and secured virtual assets (virtual assets secured by currency values and virtual assets secured by securities or derivative financial instruments). It established that the legislator used the principle of technological neutrality to regulate the market of virtual assets. Based on the system analysis and research materials, we concluded about the determination of the place of virtual assets among other objects of civil rights. Namely, it is logical to classify virtual assets as intangible assets. In this regard, it proposed to supplement Chapter 15 (Intangible assets) of the Civil Code of Ukraine with a separate article "Virtual Assets", defining the features of the legal regime of this object.

Key words: virtual asset, intangible asset, types of virtual assets, cryptocurrency, secured virtual asset, unsecured virtual asset.

Актуальність дослідження. На сьогоднішній день, віртуальні активи – це фінансові інструменти, без яких вже неможливо уявити нашу сучасність. Ринок віртуальних активів продовжує активно розвиватися, а Україна продовжує займати лідируючі позиції в рейтингах по їх використанню. Так, у 2020 за рейтингом платіжної системи Triple A Україна посіла перше місце серед країн, які володіють криптовалютами (12,73% від населення) [1]. За результатами дослідження блокчейн компанії Chainalysis, у 2021 році Україна посіла 4 місце серед країн, в яких висока популярність криптовалюти [2, с. 7]. Проте, незважаючи на високу поширеність використання віртуальних активів в Україні, їх правовий статус довгий час був невизначений. Ситуація змінилась із прийняттям Верховною Радою України 17.03.2022 Закону України «Про віртуальні активи» (який набирає чинності з дня набрання чинності законом України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами), яким вперше визначено віртуальні активи як об'єкт цивільних прав і забезпечено введення їх у цивільний оборот. У зв'язку з цим, актуальним питанням є визначення, що являє собою віртуальний актив як об'єкт цивільних прав і яке місце йому відведено у Цивільному кодексі України.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика цивільно-правової природи віртуальних активів недостатньо досліджена в юридичній науці через те, що в Україні поняття

віртуальних активів з'явилося відносно недавно. Так, дане питання вивчали такі науковці як О. Кулик, В. Нагнибіда, В. Новицький, В. Фица, Н. Хатнюк. Разом з цим, в доктрині наявна велика кількість наукових праць присвячених дослідженню як об'єкта цивільних прав окремого виду віртуальних активів – криптовалюти. Дослідженням цивільно-правової природи криптовалюти займалися такі вчені як Н. Голубаєва, К. Кацюба, О. Лов'як, Є. Мічурін, В. Логойда, К. Некіт, А. Овчаренко, В. Скрипник, М. Хакімова.

Метою статті є визначити, що являє собою віртуальний актив як об'єкт цивільних прав, який правовий статус йому надає Закон України «Про віртуальні активи» і яке місце йому відведено у Цивільному кодексі України.

Виклад основного матеріалу. У доктрині цивільного права під об'єктами цивільних прав розуміють будь-які матеріальні й нематеріальні блага, з приводу яких виникають цивільні правовідносини. Цивільний кодекс України у ст. 177 встановлює перелік об'єктів цивільних прав: речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага [3].

Закон України «Про віртуальні активи» (далі – Закон) вводить у правове регулювання новий об'єкт цивільних прав – віртуальні активи. Визначення правового статусу віртуальних активів як об'єкту цивільних прав є нагальною

необхідністю, оскільки це відкриває можливість здійснювати операції з віртуальними активами у правовому полі, і найголовніше, надає гарантії судового захисту прав на віртуальні активи у разі їх порушення.

Відповідно до п. 1, ст. 1 Закону, віртуальний актив – нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [4].

Крім цього, визначення віртуального активу міститься у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», відповідно до якого, віртуальний актив – цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей [5].

На основі вищевказаних визначень, можна виділити ознаки віртуальних активів як об'єкта цивільних прав.

1. Віртуальний актив є нематеріальним благом. Законодавець визначив віртуальний актив не тільки як об'єкт цивільних прав, а відніс його до нематеріальних благ. Віднесення віртуальних активів до нематеріальних благ є цілком логічним з огляду на наступне.

Віртуальні активи не можуть бути річчю, оскільки віртуальні активи не є предметом матеріального світу, а мають нематеріальну форму вираження. Не зважаючи на те, що існування і цифровий оборот віртуальних активів забезпечує електронний носій, віртуальний актив не існує в матеріальному світі. Фактично, віртуальні активи є інформацією в електронному вигляді. Проте, дані, відображеннями яких є віртуальні активи не мають ознак інформації як об'єкта цивільних прав. Інформації притаманні, зокрема, такі властивості як можливість збереження в особі, яка її передала; можливість тиражування та поширення в необмеженій кількості екземплярів без зміни її змісту [6, с. 48]. Віртуальні активи такими властивостями не наділені.

Не можна визначати віртуальні активи як результат інтелектуальної, творчої діяльності. Оскільки, віртуальні активи створюються без автора та не в результаті інтелектуальної або творчої діяльності.

Також, не можна визначати віртуальні активи як цінний папір. Зокрема, не можна ототожнювати віртуальні активи з бездокументарними цінними паперами, оскільки у таких завжди є емітент, до якого виникає право вимоги. Тоді як у віртуальних активів, наприклад таких їх видів як криптовалюта і токени, немає централізованого реєстру-утримувача, тому право вимоги у власника віртуальних активів не виникає [7, с. 27].

Крім цього, визначення віртуальних активів як нематеріальних благ пояснюється тим, що правовий статус речей і майна Цивільним кодексом України ретельно врегульовані і правовий режим цих об'єктів не може в повному обсязі поширюватися на віртуальні активи через їх особливу природу. Тоді як правовий статус нематеріальних благ не передбачає такого детального врегулювання, що для суб'єктів віртуального ринку є позитивним моментом, оскільки залишає за ними більше юридичної свободи і можливість застосовувати аналогію права і аналогію закону.

Таким чином, віртуальний актив являє собою окремий особливий вид нематеріальних благ. З огляду на це, існує необхідність доповнити Главу 15 (Нематеріальні блага) Цивільного кодексу України окремою статтею «Віртуальні активи», визначивши особливості правового режиму даного об'єкта.

2. Наступна ознака, яка впливає з попередньої, полягає в тому, що віртуальний актив існує виключно в електронній формі як сукупність даних. Тобто, віртуальний актив існує і зберігається тільки на електронному носії, у відриві від матеріального світу, по суті, у вигляді криптографічного цифрового коду, який розкриває їх зміст [8, с. 201].

3. Віртуальні активи мають оборотоздатність. Оскільки віртуальний актив існує у цифровій формі, здатність до обігу, по-перше, означає можливість його переказу або передачі в такій самій формі [9, с. 216]. Тобто, віртуальний актив не буде існувати без його взаємодії в системі подібних йому активів. По-друге, здатність віртуальних активів до обігу полягає в тому, що вони, як всі об'єкти цивільних прав, можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи [3]. Закон встановлює, що оборот віртуальних активів – усі правовідносини, які стосуються віртуальних активів, які виникають між учасниками ринку віртуальних активів, а також між ними та державою [4].

3. Існування віртуального активу забезпечується певним програмним або програмно-апаратним комплексом обміну електронними даними, який забезпечує ідентифікацію та оборотоздатність віртуальних активів. Наприклад, більшість криптовалют засновані на технології блокчейн. Блокчейн – це розподілений публічний реєстр, заснований на сучасних криптографічних алгоритмах, що містить базу даних про всі раніше здійснені операції, який носить децентралізований характер, і що міститься в публічних джерелах мережі. Це структурована система з певними правилами побудови ланцюжків транзакцій і доступу до інформації [10, с. 38].

4. Віртуальні активи мають свою вартість. Незалежно від технологічної платформи, віртуальний актив може представляти економічну цінність для суспільства або його окремих представників та мати свою грошову вартість, або його цінність визначається через інші об'єкти цивільного права, які до нього «прив'язані» та перебувають в цивільному обігу [9, с. 216].

5. Разом з цим, ч. 7, ст. 4 Закону встановлює, що віртуальні активи не є засобом платежу на території України та не можуть бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги) [4]. Тобто, віртуальні активи можна обмінювати лише на інші віртуальні активи, або гривню, за винятком передбачених Національним банком випадків, де також можливий обмін на валютні цінності, іноземну валюту, інші валютні цінності [11, с. 47].

6. Віртуальні активи мають різноманітну природу. Природа віртуальних активів така, що один і той самий об'єкт може мати різні об'єкти цивільних прав. Наприклад, криптовалюта може використовуватися як платіжний засіб, як інвестиційний інструмент, навіть як контракт чи зобов'язання. Таким чином, віртуальний актив – це особливий вид нематеріального блага, який має «універсальну» природу і може змінювати свій правовий режим залежно від сфери його використання.

Встановивши сутність віртуальні активи, наступне питання на якому слід зупинитися – це їх види. Новаторським є те, що Закон не визначає чіткі категорії віртуальних активів, а запровадив гнучку систему поділу. А саме, розрізняє два види віртуальних активів: незабезпечені і забезпечені.

Відповідно до Закону, незабезпечений віртуальний актив – це віртуальний актив, що не посвідчує жодних майнових або немайнових прав [4]. Незабезпечені віртуальні активи не мають цінності у правовому розумінні. Цінність такого віртуального активу забезпечується лише двоюродно до нього тих, хто ним володіє. До незабезпечених віртуальних активів відноситься криптовалюта.

Забезпечені віртуальні активи, навпаки, посвідчують майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав. Під посвідченням майнових прав розуміється підтвердження права власника забезпеченого віртуального активу вимагати об'єкт забезпечення [4]. Разом з цим, забезпечення віртуальних активів не є забезпеченням виконання зобов'язання.

Об'єктом забезпечення віртуального активу, відповідно до Закону, є інший об'єкт цивільних прав, права вимоги на який посвідчує такий віртуальний актив. Об'єкт забезпечення віртуального активу визначається правомочним, згідно з яким такий віртуальний актив створено. Майнові права, зокрема права вимоги, на об'єкт забезпечення віртуального активу передаються набувачу такого віртуального активу [4].

На оборот забезпечених віртуальних активів поширюються всі обмеження, що застосовуються до обороту об'єктів цивільних прав, якими такі віртуальні активи забезпечені. У разі якщо забезпечений віртуальний актив забезпечено об'єктом цивільних прав, який знаходиться під приватним чи публічним обтяженням, або забезпечено об'єктом цивільних прав, який вилучено з цивільного обороту, відчуження такого віртуального активу не дозволяється, а будь-який вчинений правомочним щодо відчуження такого віртуального активу є нікчемним [4].

За своєю суттю, забезпеченими віртуальними активами є: NFT – цифрове мистецтво (NFT-токен посвідчує майнові права на об'єкт: текст, картинку, відео, аудіо тощо), цифрові персонажі в комп'ютерних іграх (так звані скіни).

Також з поміж забезпечених Закон виділяє фінансові віртуальні активи:

1) забезпечений віртуальний актив, що забезпечений валютними цінностями. До віртуальних активів забезпеченими валютними цінностями можна віднести стейблкоїн – криптовалюта, курс якої прив'язана до курсу фіатних грошей. Наприклад курс Tether (USDТ) прив'язаний до курсу долара США;

2) забезпечений віртуальний актив, що забезпечений цінним папером або деривативним фінансовим інструментом. Таким забезпеченими віртуальними активами є токенований актив. Токенований актив – це токени, що опосередковують боргові зобов'язання, власний капітал

емітента, фізичні активи. Вони, по суті, є цифровим аналогом боргових або пайових цінних паперів, деривативів тощо, залежно від типу активів, які ними забезпечуються [12, с. 134]. Виділення Законом з поміж інших віртуальних активів забезпечений віртуальний актив, що забезпечений цінним папером або деривативним фінансовим інструментом є передумовою того, що в майбутньому ми зможемо токенизувати будь-який свій актив, як цінні папери, так і нерухоме або рухоме майно.

Можна констатувати, що законодавець використав принцип технологічної нейтральності для регулювання правового статусу віртуальних активів. Використання цього принципу має на меті уникнути надмірної деталізації щодо опису конкретної технології, що дозволяє забезпечити гнучкість у застосуванні норм і можливість уникнення правової невизначеності при появі нових технологій.

Висновок. Можна зробити висновок, що віртуальні активи є новим і унікальним видом об'єктів цивільних прав. Унікальність віртуальних активів полягає в тому, що цей об'єкт має комплексний характер і може змінювати свій правовий режим в залежності від сфери і мети його використання. Разом з цим, системним є віднесення віртуальних активів саме до нематеріальних благ, оскільки по-перше, віртуальний актив має нематеріальну природу, по-друге – віртуальні активи не мають ознак речей, грошей, цінних паперів та інших матеріальних благ, визначених Цивільним кодексом України. Таким чином, існує необхідність доповнити Главу 15 (Нематеріальні блага) Цивільного кодексу України окремою статтею «Віртуальні активи».

З огляду на поширеність використання віртуальних активів, виникає необхідність в застосуванні до них інститутів цивільного права. А отже, цивільним законодавством необхідно передбачити: 1) особливості вчинення правомочних предметом яких може бути віртуальні активи, зокрема дарування, управління майном, спадкування; 2) особливості режиму права власності на віртуальні активи, зокрема особливості права спільної власності на віртуальні активи. Це забезпечить системність у регулюванні правового статусу віртуальних активів як об'єкта цивільних прав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Tripple A. Cryptocurrency across the world. URL: <https://triple-a.io/crypto-ownership/>
2. Chainalysis. The 2021 Geography of Cryptocurrency Report. 2021. 131с. URL: <https://go.chainalysis.com/rs/503-FAP-074/images/Geography-of-Cryptocurrency-2021.pdf>
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 15.05.2022).
4. Про віртуальні активи: Закон України від 17.03.2022 № 2074-IX / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення 15.05.2022).
5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення 15.05.2022).
6. Є.О. Мічурін, І.Є. Мічурін. Криптовалюта в Україні: проблеми визнання, визначення правової природи та обмежень. *Форум права*. 2021. № 67(2). С. 46–53.
7. Голубева Н.Ю. Правове регулювання криптовалюти: чи на часі? *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 26. С. 22–28.
8. Овчаренко А.С. Правове регулювання віртуальних активів та криптовалюти в Україні: сучасний стан і перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 200–202.
9. Хатнюк Н.С., Бехтер В.М., Костюк І.О. Віртуальні активи як статутний капітал підприємств. The XXX International Science Conference «Interaction of society and science: problems and prospects» (Англія, Лондон, 15 – 18 червня 2021 р.). Англія, Лондон, 2021. С. 215–218.
10. Давидова І.В. Технологія блокчейн: перспективи розвитку в Україні. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 26. С. 38–41.
11. Нагнибіда В.І. Реалізація положень законодавства про віртуальні активи у світлі політики діджиталізації. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. № 5. С. 45–52.
12. Лойда В.М. Правовий статус криптовалюти в країнах європейської асоціації вільної торгівлі. *Закарпатські правові читання : матеріали XIII міжн. наук.-практ. конф. (Ужгород, 22–28 травня 2021 р.)*. Том 2. Ужгород, 2021. С. 131–138.